

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба рисолаи Бобоева Сайёра Боборачабовна дар мавзӯи «Робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир» барои дарёфти дараҷаи илми доктори илмҳои психологӣ аз рӯи ихтисоси 19.00.01. – Психологияи умумӣ, психологияи шахсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ).

Мухимияти мавзӯи таҳқиқот. Диссертатсияи Бобоева Сайёра Боборачабовна ба омӯзишу таҳлили яке аз масъалаҳои камтаҳқиқшудаи психологӣ – муаммои креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ, таҳаммулпазирӣ ва робитаи ин падидаҳо дар сохтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир бахшида шудааст.

Чамъияти имрӯза нисбати ҳар як аъзои фаъоли худ, тафаккури инноватсионӣ, диди наву ғайриодӣ ва бемисро металабад. Донишҷӯи муосир бояд соҳиби қобилияти муайян намудани пешомади худ, ҳисси масъулият барои нақшаҳои худ, ояндабинӣ, муоширату муносибати босамар, боварӣ ба худ ва имкониятҳои касбии худ бошад, ки яке аз паҳлӯҳои хусусиятҳои инфиродӣ-психологӣи вай маҳсуб ёфта, креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ унсурҳои муҳимтарини ин махсусиятҳо ба шумор мераванд.

Ба андешаи муаллиф, алоқамандии унсурҳои номбурда, шартҳои асосии дархостшавӣ ва рақобатпазирӣи донишҷӯёни макотиби олии мутахассисони оянда дар бозори ҷаҳонии меҳнат мебошад, зеро барои баратараф намудани мушкилиҳои пешомадаи замони муосир донишҷӯён бояд воситаҳои замонавии муносибату муоширатро аз худ намоянд ва онҳоро дар ҷараёни фаъолияти бисёрҷанбаи худ моҳирона кор фармуда тавонанд. Ин раванд бе роҳандозии қобилиятҳои креативӣ, дараҷаи баланди зехни эмотсионалӣ ва рафтори ботаҳаммул имконнопазир аст.

Диссертант чунин ибраз менамояд: «Барои суръатбахшии дигаргунсозӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа, аз хатмкунандагонӣ

имрӯзаи макотиби олі, мутахассисони оянда, пеш аз ҳама потенциали эҷодӣ, тафаккури инноватсионӣ, креативнокӣ, дараҷаи баланди зехни эмотсионалӣ ва назари ботаҳаммул талаб карда мешавад. Хатмкунандае, ки дорои чунин сифатҳо мебошад, навғониҳоро ба осонӣ аз худ мекунад, рақобатпазир шуда метавонад, ба хайси мутахассис бештар дархост карда мешавад».

Бо фикри баёнгашта сад дар сад розӣ шудан мумкин аст, зеро ҷомеае, ки дар он инсон мавқеъ ва манзалати хоса дорад, бо фаъолияти худ, аз ҷумла фаъолияти эҷодии худ ин ҷомеаро ба пеш бурда метавонад, самарай эҷодиёти ӯ низ пурарзиш аст, яъне заминаи эҷодкорӣ, бунёдкорӣ, созандагӣ дар ин ҷомеа мавҷуд аст.

Бо ҳисси каноатмандӣ қайд кардан зарур аст, ки дар Тоҷикистони соҳибистиклол, эҷоду эҷодкорӣ кадр карда мешаванд. Аз ҷониби Ҳукумати мамлакат бо мақсади ниғодорӣ ва инкишофи потенциали интеллектуалии ҷомеа, ба вучуд овардани шарту шароитҳои худтатбиқкунии эҷодии ҷавонон, коркарди маҷмуи тадбирҳо дар назар дошта шудааст, ки тариқи барпо гардидани олимпиадаю озмунҳои гуногун, чи дар микёси Ҷумҳурӣ ва чи берун аз он амалӣ мегардад.

Дар рисола оварда шудааст, ки таҳқиқи муаммои робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир хеле мураккаб буда, дар илми психология ба таври кофӣ коркард нашудааст. Бо дарназардошти ин нукта, дар оянда бунёд намудани низоми томи ташаккули креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори шахсияти донишҷӯёни муосири макотиби олі зарур мебошад ва муайян намудани моҳияти ӯъҷубаҳои номбурда ҳамчун вижагиҳои инфиродӣ-психологӣ ва робитаи онҳо дар сохтори шахсияти донишҷӯён, ҳамчун имконияти минбаъд ташаккул додани онҳо бояд дида баромада шавад.

Донишҷӯӣ чунин давраи шаклгирии шахсият аст, ки дар он, заминаҳои сифатҳои шахрвандӣ, эҳтиром ба одамон ва фаҳмидани

атрофиён новобаста аз баромади иҷтимоӣ, мансубияти миллӣ, забон ва динии онҳо ба таври мукамал шакл мегиранд. Дар ин давра ҳамчунин худшиносии ҷавонон бошиддат ташаккул меёбад, зеро агар аз донишҷӯ дар шароитҳои доимо тағйирёбанадан иҷтимоиву иқтисодӣ, маданияву идеологӣ, илмиву техникӣ, ҳаёту фаъолият бурда тавонистан талаб карад, пас ӯ бояд соҳиби тафаккури чандиру мохир, қобилияти эҷодӣ ва эҷодкорӣ, ваҷҳи азхудкунии навоварихои гуногун дар илму техника, иқтисодиёту иҷтимоиёт, дарк ва қабули қарорҳои мусбати дигаргунӣ, ки дар соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа мунтазам ба амал меоянд, зиндадилӣ, ғайратмандӣ, некхоҳӣ бошад.

Дарачаи асосноккунии нуқтаҳои илмӣ. Диссертант қорҳои илмии олимони соҳаи психология, педагогика, фалсафа, сотсиологияро, ки тадқиқи мафҳумҳои креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирро фаро гирифтаанд, муфассал омӯхтааст.

Мавриди тадқиқи мафҳуми креативнокӣ, соҳибресола раҳёфтҳои мухталифи раваншиносон, аз ҷумла Ч.П.Гилфорд, В.Н.Дружинин, Р.Крачфилд, Р.Муни, А.В.Сбитнев, Е.К.Спирмен, Л.Л.Тёрстоун, Э.П.Торренс ва дигаронро баррасӣ намуда, чунин ибрози ақида менамояд: «Инсон дар соҳаҳои гуногун танҳо дар он ҳолат худро ба таври нодир ва креативӣ ошкор қарда метавонад, ки ба ӯ ҳалли ғайриодӣ ва бемисли вазъиятҳои аз меъёрҳои одатшуда берун, зарур гардад».

Ҳамзамон, таҳлили мафҳуми «зехни эмотсионалӣ», ки дар илми раваншиносии имрӯза навин аст, хеле ҷолиб ба назар мерасад. Диссертант, баробари омӯзиши назарияҳои психологон П.Сэловей, Ч.Мэйер, Д.Гоулман, Д.Карузо, Р.Бар-Он, Д.В.Ушаков, Д.В.Люсин, О.И.Власова, С.П.Деревянко ва дигарон, яқчанд амсилаҳои зехни эмотсионалиро дар расмҳои тасвир намуда тафсири мушаххаси онҳоро пешниҳод қардааст.

Бояд зимни андешаҳои диссертант онди муаммои таҳаммулпазирӣ низ истода гузарем. Пеш аз ҳама ин мафҳум аз ҷиҳати таърихӣ, фалсафӣ,

психологӣ, педагогӣ ба таври амиқ таҳлил карда шудааст. Махсусан, баррасии ақидаҳои пурарзиши ниёгонамон дар Авесто, андешаҳои алломағони форсу тоҷик Абӯ Наср Ал Форобӣ, Абӯ Али ибни Сино, Закарӣи Розӣ онди сабру таҳаммул ҷолиби диққатанд. Муаллиф бобати намуд, типҳои таҳаммулгарой суҳан ронда, шаклҳои зохиршавии онро дар рафтори донишҷӯён хеле саҳеҳ нишон додааст.

Дар асоси омӯзишу таҳлили сарчашмаҳои илмӣ ва қори озмоишӣ-санҷишӣ, муаллифи рисола чунин хулоса менамояд: «Талаби ба олами глобалии муосир ба зудӣ мутобиқшаванда будан, бо қобилияти баланди мутобиқшавӣ ба ҳақиқати объективӣ, зехни эмотсионалии ташаккулёфта, сатҳи баланди рефлексияи иҷтимоӣ алоқаманд аст. Ин талабот ба яке аз вазифаҳои муҳимтарини зехн – мутобиқгардонии одам ба муҳити гирду атроф, таъя мекунад. Ҳамзамон дараҷаи баланди зехни эмотсионалӣ имконият медиҳад, ки муаммоҳои мураккаби ҳаётӣ ба таври мусбат қабул ва ҳал карда шаванд. Талаботи нисбати ашӯҳо ва ҳодисоти муҳити гирду атроф диди нав ва ғайримаъмул доштан, бо назари кушод ба навоварихо, креативнокӣ, фикрронии бемисл, ғайриодӣ, нотакрор вобастагӣ дорад, зеро хусусияти муҳимтарини креативнокӣ, омилҳои ҳалқунандаи зохиршавии он – нуқтаи назари фарқкунанда ва ғайримаъмул ба ашӯ ва ҳодисоти муҳит махсуб меёбад.

Дар заминаи баҳогузориҳои дуруст ва муносибати неқхоҳона ба атрофиён, фаъолиятро самаранок гардонидан аз донишҷӯ қобилиятҳои эмпатиянокӣ, дараҷаи баланди коммуникатсионӣ, таҳаммулпазириро талаб мекунад, зеро натиҷаи дилхоҳ ва боздеҳ дар фаъолияти муҳталиф бештар аз омилҳои номбурда вобастагӣ дорад».

Боэътимодӣ ва асоснокии натиҷаҳои илмӣ ва хулосаҳои пажӯҳиши илмӣи Бобоева Сайёра Боборачабовна ба воситаи таҳлили методологии муаммои таҳқиқшаванда, бо татбиқи низомии усулҳо, ки ба вазифаҳои тадқиқот, мавзӯи он, мувофиқ мебошанд, бо давра ба давра арзёбӣ намудани натиҷаҳои дар рафти корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ бадастомада,

бо таҳлили миқдорию сифатӣ ва истифодаи методикаи илмӣ, бо тасдиқи фарзияи озмоиш асоснок гардидааст.

Хулосаҳои назариявӣ ва тавсияҳои илмии муаллифи диссертатсия аз мундариҷа ва мантиқи рисола бармеоянд ва барои ташаккули назария ва амалияи илми равоншиносӣ аҳамияти муҳим доранд. Пояи таҳқиқотӣ ва татбиқи амалии нуқоти илмӣ, методҳои илмӣ-тадқиқотӣ, корҳои анҷомдода дар ҳар як давраи таҳқиқот, мантиқи фикрронӣ ба талаботи мавҷуда ҷавобгӯ мебошанд.

Қобил ба қайд аст, ки дар диссертатсия вазифаҳои муҳим роҳандозӣ гардидаанд – мушаххас намудани мафҳумҳои «захираи инсонӣ», «омили инсонӣ», «иқтидори инсонӣ», «эҷодиёт», «креативнокӣ», «зеҳни эмотсионалӣ», «зеҳни иҷтимоӣ», «таҳаммулпазирӣ»; муайян кардани асосҳои назариявӣ ва мундариҷавии мафҳумҳои «қобилияти креативӣ», «ҷанбаҳои фардӣ-психологӣ», «дарачаи зеҳни эмотсионалӣ», «ифодаи таҳаммулпазирӣ»; дар заминаи таҳлили раҳёфтҳои мухталиф муқаррар намудани мавқеи креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар таркиби хусусиятҳои инфиродӣ-психологӣи шахсияти донишҷӯён, ки дастоварди рисола навис ба шумор мераванд.

Арзиши илмӣ ва эътимоднокии рисола. Дар рисола дастовардҳои нави илмӣ асоснок карда шудаанд, ки чуннанд:

- аз ҷониби унвонҷӯ бори аввал, дар меъёрҳои имконоти методологӣ тадқиқи проблемаи психологӣи креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори шахс роҳандозӣ шудааст;

- мавқеи креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олӣ муайян карда шудааст;

- муаллиф ошкор кардааст, ки креативнокӣ, зеҳни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ бо вijaғҳои инфиродӣ-психологӣи шахс алоқаманданд;

- яке аз кӯшишҳои аввалини аз ҷиҳати забонӣ мутобиқ намудани пурсишномаҳои психологӣ бо назардошти талаботи психометрикӣ ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал оварда шудааст;

- бо истифода аз методикаҳои психологӣ (пурсишномаҳо) робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори шахсияти донишҷӯёни муосир муайян карда шудааст;

- муайян карда шудааст, ки самаранокии муносибату муоширати донишҷӯён аз сатҳи инкишофёфтаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирии онҳо вобастагӣ дорад.

Аҳамияти амалии таҳқиқоти дисертсионӣ дар он аст, ки маводи назариявӣ ва хулосаҳо метавонанд дар шакли заминаҳое барои таъминоти рушди касбии донишҷӯён – мутахассисони оянда, таҷдиди мундариҷаи базаи меъёрӣ дар низоми таҳсилоти олии касбӣ қорбарӣ шаванд. Натиҷаҳои дар рафти қор бадастомадаро дар таҷқиқи минбаъдаи мавзӯ дар доираи илмҳои психологӣ ва педагогӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Таҳқиқот дорои потенциали назарраси пешгӯӣ мебошад, ки бо имкони принсипии дар заминаи он ба роҳ мондани ҷустуҷӯҳои минбаъдаи илмӣ асоснок мегардад.

Таҳқиқоти анҷомёфта муҳим будани омӯзиш ва муайян намудани робитаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣро дар сохтори шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир тасдиқ менамояд.

Дар асоси натиҷаҳои ба дастоварда соҳибрисола тавсияҳои зеринро пешниҳод намудааст:

- пажӯҳиши муаммои креативнокӣ ва зехни эмотсионалӣ дар илми ватанӣ ба таври васеъ роҳандозӣ гардад, то минбаъд тарзу усулҳои ташаққули ин падидаҳо дар сохтори психологии донишҷӯёни ҳамаи зинаҳои маълумот муайян карда шавад;

- таҷдиди мундариҷаи базаи меъёрӣ дар низоми таҳсилоти олии касбӣ бодаразардошти таъминоти рушди касбии донишҷӯён –

мутахассисони ояндаи дорои креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ ба роҳ монда шавад;

- бо мақсади фарохсозии донишҳои кормандони соҳаи «одам – одам» – психологон, педагогҳо, кормандони иҷтимоӣ, дастурҳои илмӣ-амалӣ ва таълимӣ-методӣ оид ба мазмуну муҳтавои мафҳумҳои креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ ва мавқеи онҳо дар сохтори психологӣ шахс, тартиб дода шаванд;

- пурсишномаҳое, ки дар раванди таҳқиқот мутобиқномаҳои забониро гузаштаанд, аз ҷониби психологони амалӣ барои муайян намудани дараҷаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ донишҷӯён, ба таври васеъ истифода бурда шаванд;

- паҳн кардани донишҳои психологӣ педагогӣ оид ба мазмун ва мундариҷаи креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ зимни ташкил намудани мизҳои мудаввар, конференсҳо, симпозиумҳо дар сатҳи факултетҳо ва донишгоҳ роҳандозӣ гардад;

- дар раванди тартиб додани барномаҳои таълимӣ барои фанҳои доираи психология ва педагогика, ворид намудани мавзӯҳо доир ба муҳтавои креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ пешбинӣ карда шавад.

Аз ҷониби унвонҷӯӣ дар маҷаллаҳои илмӣ 48 мақола ҷоп карда шудааст, ки 21 тои он дар маҷаллаҳои аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Русия тавсияшуда интишор ёфтаанд. Мақолаҳо мазмуну муҳтавои рисолаҳо дар бар мегиранд.

Камбудихо оид ба мазмун ва ҷо ба ҷогузори рисола

1. Мувофиқи мақсад мешуд, агар дар мавриди алоқамандии зехн ва ҳиссиёт ақидаҳои мутафаккирони форсу тоҷик инъикос мегардид.

2. Хуб мешуд, дар рисола миқдори методикаҳои ташхис зиёдтар карда мешуданд.

3. Дар зербобҳои рисола такрори фикрҳо мушоҳида мешавад.

4. Дар матни рисола хатоҳои имлоӣ ва хусусияти техникдошта
вмехӯранд.

Камбудихоии зикргардида ба кимати таҳқиқоти анҷомдодашуда
таъсир намерасонанд.

Сохиб рисола дар рафти таҳқиқот оид ба масъалаи робитаи
креативнокӣ, зехни эмотсионалӣ ва таҳаммулпазирӣ дар сохтори
шахсияти донишҷӯёни макотиби олии муосир маълумоти навро ба даст
овардааст.

Мундариҷаи кори диссертационии Бобоева Сайёра Боборачабовна
ба шаходатномаи ихтисоси 19.00.01. – Психологияи умумӣ, психологияи
шахсият, таърихи психология (илмҳои педагогӣ ва психологӣ), мувофиқ
аст. Автореферат мазмун ва муҳтавои асосии рисоларо дар бар мегирад
ва ба талаботи мавҷуда ҷавобгӯ мебошад.

Диссертатсия ба талаботи Низомномаи Комиссияи олии
аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба додани
дараҷаҳои илмӣ пурра мутобиқат мекунад ва муаллифи он ба гирифтани
дараҷаи илмии доктори илмҳои психология сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:
Доктори илмҳои педагогӣ,
Директори Муассисаи давлатии
«Китобхонаи миллии Тоҷикистон»-и
Дастгоҳи Иҷроияи Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Файзализода Ҷ.Х.

Индекс ва суроға: 734009 Республика Таджикистан,
г. Душанбе ул. Тегеран, 5
Тел.: + 992 918506324
E-mail: f.jumakhon@mail.ru

Имзои Файзализода Ҷ.Х.-ро тасдиқ мекунад
Сардори бахши ҳуқуқ ва кадрҳои
«Китобхонаи миллии Тоҷикистон»
«_____» _____ 2022 с.

Ҷисломов А.Х.